

Att synliggöra språket och bidra till lärandet

En forskningscirkelrapport om
skolledarens roll i det
språkutvecklande arbetet, skolområde
Norra, Kristianstad

Eva Bringéus

2015-05-15

Innehåll

1. Inledning	2
2. Presentation av deltagarna i forskningsprojekten	3
2.1 Ytterligare deltagare i forskningscirkeln	3
3. Forskningscirkeln som metod	4
4. Forskningscirkeln som process.....	5
4.1 Förväntningarna	5
4.2 Språket och lärandet	6
4.3 De nyanlända och lärandet	7
4.4 Skolledarna och lärandet.....	8
4.5 Undersökningarna och lärandet	8
5. Teoretiska utgångspunkter	10
5.1 Litteratur som återfinns i undersökningarna	10
5.2 Övrig litteratur i forskningscirkeln	10
6. Undersökningar.....	12
6.1 Vad är språkutvecklande på fritids?	12
6.2 Att följa två barns språkutveckling från förskola till skola	13
6.3 Hur språkstimulerande är en NO-lektion i årskurs 2-3?	15
6.4 Vad är kommunikation i grundsärskolan?	16
6.5 Hallen en språkutvecklande arena?	17
7. Lärdomar från forskningscirkeln.....	19
7.1 De kollegiala samtalen	19
7.2 Litteraturläsningen	19
7.3 Undersökningarna	19
Referenser	21

1. Inledning

Varför går tolv skolledare och en skolchef in i ett tre terminer långt lärande som kräver egna undersökningar, litteraturläsning, gemensam reflektion och kritiskt granskande av den egna verksamheten?

För att det är nödvändigt, menar ledningsgruppen i skolområde Norra i Kristianstad. Under flera år har gruppen diskuterat språkets betydelse och att förskolechefernas och rektorernas kompetens skulle stärkas. De såg stora fördelar med att genomföra kompetensutvecklingen tillsammans över verksamheterna, från förskolan till grundskolans årskurs nio. Förhoppningarna var att nå synergieffekter i att både stärka kompetensen och samhörigheten. Insikten fanns också om att den pedagogiska ledningen är viktig för att nå framgång i det språkutvecklande arbetet.

En annan anledning var att stora delar av skolområde Norra har förskolor och skolor med många barn och elever med annat modersmål än svenska. Att öka den språkliga medvetenheten hos pedagogerna var därför angeläget. Den första delen av skolområdets ledord: "Stärk personalens språkliga medvetenhet och låt det rika språket flöda" blev forskningscirkelns utmaning.

I denna rapport presenteras forskningscirkelns arbete under tre terminer med början i september 2013 och avslut i januari 2015. Under de tolv träffarna har skolledarna valt problemställningar och genomfört undersökningar. De har gemensamt, genom kollegialt lärande, problematiserat den egna praktiken utifrån facklitteratur för att öka sin förståelse och skapa samsyn kring språkutvecklande förhållningssätt i förskolan och grundskolan.

Syftet med rapporten är att sprida erfarenheterna från forskningscirkeln och visa hur kollegialt lärande med inriktning på hur skolledare kan främja språk- och kunskapsutveckling i förskola och grundskola. Förhoppningsvis ger läsningen inspiration till liknande kompetenssatsningar. De presenterade undersökningarna ska ses som goda exempel som kan vara utgångspunkten för didaktiska samtal om språkets betydelse i undervisningen.

2. Presentation av deltagarna i forskningsprojekten

Marie Ohlander, rektor för Österslövs skola och Fjälkestads skola. Marie Ohlander har undersökt hur fritidshemspersonalen arbetar språkutvecklande under mellanmålet. Förhoppningen var att kunna öka pedagogernas medvetenhet om deras betydelse för elevernas språkutveckling och visa på goda exempel från verksamheten.

Annika Persson, rektor för låg- och mellanstadiet på Fröknegårdskolan samt Ylva Fast, förskolechef på Näsbygårdens förskola hade tidigt en idé om att följa några barn med annat modersmål än svenska i övergången förskola till skola. Båda ansåg att barnens språkliga kompetenser bättre måste tillvaratas när det är dags att börja skolan.

Gun Lindwall, rektor på Spängerskolan, var intresserad av att se närmare på interaktionen mellan pedagoger och elever samt den språkliga stöttning som används under en NO-lektion i årskurs F-3. Utifrån resultatet av undersökningen var syftet att ringa in ett utvecklingsområde inom språkutveckling som pedagogerna skulle fördjupa sig i.

Anne Krantz, rektor på Ängsskolan, bestämde sig för att undersöka vad kommunikation är i grundskolan. Genom att filma interaktionen mellan pedagoger och elever hoppades hon kunna lyfta fram goda exempel och genom dessa medvetandegöra pedagogerna om hur de kan stötta eleverna språkligt.

Annika Ericsson, förskolechef på Tvedegårds förskola, Marie Sundström, Kämpaställets förskola, Arkelstorps förskola och Vånga förskola samt Maria Werngren, förskolechef Näsbyvillans förskola och Lingenäsets förskola var intresserade av att lyfta fram vardagssituationer på förskolan och på sätt synliggöra och utmana pedagogernas språkutvecklande förhållningssätt. De valde att undersöka hur hallen på förskolorna fungerar för barnens språkutveckling.

2.1 Ytterligare deltagare i forskningscirkeln

Bibbi Johansson, rektor på Gamlegårdskolan

Maria Mejegård, rektor på Fröknegårdskolans högstadium

Daniel Nilsson, rektor på Fröknegårdskolans högstadium

Lina Leyman Nilsson, rektor på Näsby skola

Anders Månsson, skolchef, skolområde Norra

3. Forskningscirkeln som metod

Forskningscirkeln är en metod för pedagoger och skolledare som syftar till att gemensamt reflektera över sin egen praktik utifrån beprövad erfarenhet och vetenskapligt förhållningssätt. Ytterst är meningen att deltagarnas fördjupade kunskaper ska leda till utveckling och förändring av verksamheten. I forskningscirkeln ingår även en undersökning utifrån en vald frågeställning. En forskare med kunskaper och erfarenheter från skola och det aktuella forskningsområdet leder forskningscirkeln. Forskarens roll är ta fram aktuell forskningslitteratur, initiera diskussioner och utmana deltagarna med frågor kring praktiken samt stödja deltagarna i att genomföra undersökningarna.

En förutsättning är att forskningscirkeln bedrivs under en längre tid, minst tre terminer, med regelbundna träffar, cirka fyra till fem träffar per termin och att träffarna är cirka två timmar långa. Innehållet i cirkeln utgår från en fråga eller ett intresseområde och ska dokumenteras och presenteras på något sätt. Det kan vara en skriftlig produkt, en muntlig presentation eller annan form som sprider deltagarnas kunskaper och erfarenheter från de kollegiala samtalen och undersökningarna.

Vid forskningscirkelns första träff i Kristianstad i september 2013 bestämde vi gemensamt att den första terminen skulle ägnas åt fördjupning i språkutveckling som ämnesområde. Vi granskade läroplaner och kommentarmaterial, läste och diskuterade hur språkutvecklande arbete kan gå till och vi jämförde förutsättningarna på förskolorna och skolorna i skolområde Norra. Den andra terminen inleddes med att ringa in undersökningsområden, formulera frågeställningar och därefter genomfördes undersökningarna. På träffarna hjälptes vi åt att analysera empirin som samlats in. Mellan träffarna erbjöds även tre handledningstillfällen för enskilda deltagare. Den här terminen läste vi ingen gemensam litteratur, utan litteraturen valdes utifrån de frågor som deltagarna hade riktat in sig på.

Den sista terminen, hösten 2014, lyfte vi blicken ännu tydligare till skolledarperspektivet. En gemensam problemfråga formulerades: "Hur kan jag som skolledare påverka pedagogernas språkutvecklande förhållningssätt?" Timperleys undersökande och kunskapsbyggande cykel gav stöd i analyserna och de utvecklingsområden som tog fart under forskningscirkeln. Skolledarna bestämde sig för att vid forskningscirkelns sista träff, i januari 2015, att göra en muntlig presentation för varandra, med stöd av power-point, och att dessutom presentera undersökningarna och lärdomarna från cirkeln för sina skolledarkollegor i Kristianstad under hösten 2015. Presentationerna gav, tillsammans med anteckningar från cirkelträffarna, underlag till denna rapport. Vid varje terminsslut sammanställdes också det vi gjort och det vi lärt.

4. Forskningscirkeln som process

4.1 Förväntningarna

Forskningscirkeln inleddes med att deltagarna skrev på post-it-lappar vad de hade för förväntningar. Dessa visade sig vara både höga och omfattande, och farhågor saknades inte. "Hur ska vi lyckas inspirera våra pedagoger? Hur ska vi hinna med allt vi vill göra på så få träffar? Hur ska vi få tid till att läsa litteraturen? Varifrån tar vi tiden?" Det var med andra ord en utmaning som hette duga. Nedan presenteras skollärans förväntningar.

- Hur ska tiden räcka till?
- Viktigt att prioritera område.
- Viktigt med gemensam tid för reflektion med skollärarna.
- Hur ska jag fortsätta mitt utvecklingsarbete på skolan?
- Vi måste stärka den språkliga medvetenheten hos pedagogerna.
- Språk = kommunikation.
- Stärka den språkliga medvetenheten.
- Inkludering.
- Förväntan.
- Sommarskolan.
- Kerstin Bergöö.
- Livlinan i 1-16-årsperspektiv.
- Förskolans verksamhet får inte glömmas bort.
- Helhetsperspektiv från förskola till skola inom språkutvecklingen.
- Hur ska man inspirera pedagogerna att arbeta med språkutvecklingen?
- Samla ihop de egna tankarna kring språkutveckling.
- Inspirera pedagoger till ökat intresse för barns språkutveckling.
- Många barn har många språk levande – ett/två hemma, ett i förskolan: Hur fungerar det?
- Att stärka mig som ledare i det språkutvecklande arbetet – att driva utvecklingsarbeten – stärka – hålla vid liv – genomföra-knyta ihop.
- Fördjupade kunskaper inom språkutveckling.
- Diskutera och reflektera över litteratur och koppla till hur kollegorna tänker och verkställer.
- Att få syn på den egna verksamheten och driva språkutveckling.
- Möjlighet till reflektion.
- Helhet förskola – skola.
- Litteraturförslag.
- Fördjupad kunskap om språkutveckling.
- Gemensam syn 0-9.
- Metod som kan utveckla språkutveckling på min skola.
- Mer på fötterna för att vägleda pedagogerna.
- Tid för samtal och reflektion.
- Erfarenhetsutbyte.
- Hur kan jag som ledare tänka kring och tillämpa forskningsrön inom språkutveckling?

- FC-ledarens förmåga att leda samtalen viktig – ta tillvara erfarenheter från olika verksamheter.
- Hur öka språkliga medvetenheten hos eleverna?
- Hur utveckla verksamheten språkutveckling?

Att öka den språkliga medvetenheten hos pedagogerna och eleverna, att få redskap som skolledare att driva utvecklingsarbeten, att använda träffarna för samtal och reflektion och inte minst utbyten av goda exempel visade sig vara det som var mest angeläget. Vi kom fram till att de inte i första hand behöver mer språkutvecklande aktiviteter och göranden utan att fokus skulle vara att skapa förståelse och samsyn. Genom att läsa om några rektors erfarenheter från en forskningscirkel i Malmö, *Vad påverkar rektorer och lärare i vardagsarbetet?* (Hallerström & Hanö, 2010), blev skolledarna klara över att delta i förändringsprocesser, med fokus på gemensamt lärande, måste få ta tid. Det betydde för våra träffar att alla frågor och tankar var viktiga och fick lov att vändas och vridas på och komma tillbaka till. Något som stod i skarp kontrast till skolledarnas vardag: göranden, handlingsberedskap och förmåga att ta snabba beslut. *En sak i taget* blev ett ledord som vi ständigt fick påminna oss om.

Efter att gemensamt diskuterat formerna för forskningscirkeln sammanställde vi gruppens frågor och synpunkter och fick på så sätt riktlinjer inför det fortsatta arbetet:

- Modellen för FC känns bra och tydlig men hur ska vi få ihop alla våra förväntningar kring språkutveckling i verksamheten med FC? Hur ska vi avgränsa?
- Ska vi ha en gemensam frågeställning eller flera olika frågeställningar?
- Hur kan vi som skolledare bygga en tillåtande miljö där alla vågar prova nya sätt?
- Hur kan vi visa pedagogerna på behovet av språkutveckling? (visa på var vi är nu och vart vill vi nå?)
- Vi måste ha tydliga mål.
- Vi måste lära av varandra.
- Vi behöver inte mer görande utan ett gemensamt tänk som behöver sätta sig – samma sätt att tänka oavsett vilka barn – lärandeprocess.

4.2 Språket och lärandet

Efter läsning och diskussion av skolverkets kommentarmaterial *Få syn på språket* (Skolverket, 2012a) reflekterade vi över nödvändigheten av att själva diskutera vad språk är i de olika verksamheterna - i varje aktivitet. Med hjälp av post-it-lappar fyllde vi whiteboard-tavlan med våra egna definitioner av "språkutveckling". Efter mycket flyttande på lappar och problematiserande blev vi överens om hur vi kunde tolka begreppet. Övningen användes senare av en av rektorerna under en fortbildningskväll för de egna pedagogerna. Skolledarna bestämde sig efter vår forskningscirkelträff att i sina respektive skolor och förskolor mer systematiskt lägga upp strategier för språk och lärande. Att tillsammans med de egna pedagogerna läsa och diskutera *Få syn på språket*, blev en ingång.

Nya frågor dök upp under varje cirkelträff: "Hur förstår pedagogerna och skolledarna det språkutvecklande uppdraget? Är alla pedagoger medvetna om de språkliga målen och hur konkretiseras dessa? Hur kan vi få pedagogerna att reflektera tillsammans kring språk och lärande i det dagliga arbetet och hur får vi syn på de språkliga aktiviteterna i

undervisningen?” Den sistnämnda frågan hängde kvar i gruppens samtal och kom att bli den gemensamma utgångspunkten för undersökningarna – *att visa och medvetandegöra pedagogerna om allt det språkutvecklande arbete som görs och gemensamt sätta ord på det.*

På en av våra forskningscirkelträffar hade vi en workshop kring lärande utifrån ”vinjettmetoden”. Deltagarna fick uppläst för sig en beskrivning från en autentisk klassrumssituation som handlade om läsning. Därefter fick de först själva skriva ner sina egna tankar om situationen och därefter jämföra med bordsgrannens. Mest fokus visade sig ligga på lärarens och dennes syn på lärande. Till exempel undrade skolledarna vad som var lärarens syfte med lektionen?” Men även elevens perspektiv lyftes fram: ”Vad vet vi om de enskilda eleverna och deras skolerfarenheter och lärande?” Även ett organisatoriskt perspektiv lyftes på vår workshop: ”Hur styr schemat elevernas lärande?” Workshopen hjälpte oss att reflektera över de tre skilda perspektiven på lärande och språk. Men också att öka förståelsen kring hur arbetet med språket i den konkreta undervisningen kan se ut. ”Var finns elevperspektivet när vi planerar undervisningen?” var en fråga som vi återkom till.

Utifrån våra samtal om språk och lärande föreslog förskolecheferna att deras tre nätverk skulle kunna ha språkutveckling som övergripande tema och att språkutveckling även bör genomsyra befintliga lärgrupper och samtalsgruppers arbeten. Gemensam fortbildning kring språkutveckling skulle också kunna genomföras. Rektorerne ville visa pedagogerna oftare vad som är skolans prioriterade mål och var man befinner sig i förhållande till målen. Att synliggöra de konkreta förändringar som man ser i verksamheten kan driva pedagogerna att vilja förändra mer.

4.3 De nyanlända och lärandet

Arbetet med nyanlända elever på de olika skolorna var en återkommande diskussion på våra träffar. ”Hur tänker vi kring studiehandleddning samt modersmålsundervisning? Får alla eleverna studiehandleddning? Vilka elever i så fall? Hur organiseras handleddningen för att ge ett optimalt stöd? Hur kan pedagogerna och studiehandleddningen samt modersmålsundervisningen samverka? Vad ska lärarna förbereda? Vilka fortbildningsinsatser behövs? Hur tänker vi kring den nya skolan och modersmål och studiehandleddning?”

Att formulera frågor var ett sätt att gripa sig an en viktig uppgift för skolområde Norra. Frågorna blev ett stöd att ta med sig hem till den egna förskolan och grundskolan och föra upp undervisningen av de nyanlända ännu tydligare på dagordningen. Goda exempel fick vi från några förskolor där man prövat att dela på en modersmålslärare. Läraren ingick också i arbetslagen, vilket betyder att modersmålsläraren var med i planering och genomförande av undervisningen. Att organisera arbetet på förskolorna på detta vis har varit framgångsrikt fick vi veta.

Utifrån skolinspektionens rapport om utbildning för nyanlända (2014), och annan forskning på området, diskuterade vi rådande föreställningar om hur nyanlända lär sig. Vi kunde konstatera att skolorna har kommit olika långt och att det behövs en större samsyn kring organisationen av de nyanlända vad gäller modersmålsundervisning och studiehandleddning. Återigen kom vi fram till att det är viktigt att synliggöra för pedagogerna hur vi kan stödja

barnens språkliga utveckling, i synnerhet i vardagssituationer som man vanligen inte planerar för. Det kan till exempel vara i förskolans hall och under fritidshemmets mellanmål.

4.4 Skolledarna och lärandet

Under forskningscirkeln fanns hela tiden skolledarperspektivet med, men deltagarna önskade, efter den andra terminens fokus på undersökningar, att ännu tydligare problematisera skolledarens roll i det språkutvecklande arbetet. Eftersom flera av deltagarna hade läst eller på annat sätt kommit i kontakt med Helen Timperleys bok *Det professionella lärandets inneboende kraft* (2013) och var inspirerade att den undersökande och kunskapsbyggande cykeln, bestämde vi oss för att läsa och diskutera denna modell. Det första samtalet handlade om hur vi lär känna "vår klass" och deras behov det vill säga pedagogerna och de kunskaper och färdigheter som dessa behöver utveckla. I ett annat samtal reflekterade vi över hur elevernas individuella lärandemål uppmärksammas. I förskolan har man inte lärandemål utan intressen och stimulerande lärmiljöer. Generellt efterlyste vi goda exempel på hur lärandemål, intressen och stimulerande lärmiljöer lyfts fram i undervisningen och hur de följs upp.

En annan fråga som ventilerades var hur vi får syn på hur långt verksamheterna har kommit i det språkutvecklande arbetet. Här kom Timperleys tre nivåer: grundnivå, utvecklingsnivå och integrerad nivå till hjälp. De olika nivåerna ställer frågor till oss om hur vi till exempel organiserar lärarnas lärande på ett effektivt sätt, och vi resonerade kring hur vi får med *alla* pedagoger på tåget. I *Det goda lärandets grunder* (Ekholm & Scherp, 2014) fick vi stöd för att fokus bör ligga på systematisk kunskapsbildning och att öppna upp för en kritisk granskning av pedagogernas erfarenheter.

I slutet av den tredje terminen fick skolledarna frågan om *vad de själva menar krävs för att driva igenom förändringar som bygger på lärprocesser där alla är med*. Ett intressant svar var att det krävs mod, både för att våga visa på verksamhetens behov men också för att genomföra ett förändringsarbete där alla är med. Det som har gett skolledarna i skolområde Norra mod och styrka är framförallt samsynen kring lärande och språkutveckling. Den har vuxit sig starkare under flera år och fördjupats under forskningscirkeln. Nedan listas de faktorer som deltagarna framhöll för ett lyckat förändringsarbete.

- **Mod** att våga visa på behoven och starta och slutföra ett förändringsarbete utifrån beprövad erfarenhet och vetenskapligt förhållningssätt.
- **Att synliggöra** det språkutvecklande stödet som pedagogerna ger eleverna, men inte alltid är medvetna om.
- **Tydliga mål** och framförallt delmål, små förändringar.
- **Respons** till pedagogerna, hur gick det?
- **Att backa bandet** då och då. Vad är vårt förhållningssätt och våra mål, varför gör vi det här, hur långt har vi kommit?

4.5 Undersökningarna och lärandet

Hur genomför man en undersökning utifrån ett vetenskapligt förhållningssätt? Vår ingång blev att diskutera forskningsetik. Att gå in som skolledare i den egna verksamheten och dokumentera genom att till exempel filma eller skriva

observationsanteckningar kring vad som sker kan bli väldigt fel om inte pedagogerna är trygga med syftet. Hellre forska *med* pedagogerna än *på* pedagogerna, menade skolledarna. Utifrån detta resonemang valde de flesta att tillsammans med sina pedagoger både undersöka och gemensamt analysera vad som är språkutvecklande i förskolan eller i klassrummet. Forskningsetiken inkluderade även en ödmjukhet inför pedagogernas arbete eftersom undersökningarna bara visar en liten del av det som sker under ett undervisningspass, arbetsområde eller dag. Samtidigt var vi tvungna att begränsa undersökningarna och bestämma *vilka situationer* som skulle observeras.

Det fanns många önskemål om vilka frågor undersökningarna skulle omfatta. "Hur ser det språkutvecklande arbete ut i skolan, på fritids och i förskolan? Hur medvetna är pedagogerna om hur de arbetar språkutvecklande med barnen? Hur kan jag som skolledare förstå pedagogernas förhållningssätt och hur kan jag få redskap för att arbeta ännu mer språkutvecklande med min personal?" Vi insåg snart att det var nödvändigt att *avgränsa* våra frågor. Därför bestämdes det att undersökningarna skulle ha fokus på *vad* som var språkutvecklande i verksamheten.

Vi använde oss av intervjumetod när var och en av skolledarna slutligen skulle bestämma sina frågeställningar, syfte och metoder: *Vad vill du göra? Varför vill du göra det? Hur ska du undersöka det?* Det blev mer konkret så. Flera av deltagarna var rädda för att de hade samlat in för lite empiri. Men när vi gemensamt analyserade en film på fem minuter mellan en pedagog och en elev utifrån hur de kommunicerade, insåg vi hur mycket vi sett och lärt på några få minuter. Med stöd av frågorna: *Vad ser du som är språkutvecklande?* samt *Vad är det som du inte ser?* kunde vi upptäcka tydliga mönster. Som om inte detta räckte blev nästa fråga som deltagarna ställde till varandra: *Hur kan du förstå det du har sett?* Här kom den litteratur som vi läst till nytta igen. Det skolledarna hade sett i sina undersökningar problematiserades i litteraturen på olika sätt. En fråga som ställdes inför analyserna var "Vad är ett resultat?" Vi kom fram till att det kunde vara en bekräftelse på den egna hypotesen till exempel att eleverna fick en del språkligt stöd, men att pedagogerna kanske inte alltid var medvetna om det. Men resultatet kunde också vara nya frågor som ställdes utifrån analysen och de slutsatser som drogs.

5. Teoretiska utgångspunkter

Forskningslitteraturen som presenteras nedan blev vår teoretiska ram för undersökningarna. Tillsammans med läroplaner och rapporter diskuterades valda delar för att fördjupa vår förståelse. En del av litteraturen diskuterades på forskningscirkelträffarna och problematiserades utifrån frågorna: *vad jag tycker är intressant, vad förstå jag inte/håller inte med om och vad behöver jag diskutera vidare i min verksamhet?* Dessa kollegiala samtal var nödvändiga för att förstå praktiken med kritiska ögon, och för att utveckla ny kunskap om skolledares roll i ett språkutvecklande arbete. En del av litteraturen återanvändes när deltagarna analyserade sitt material i undersökningarna.

5.1 Litteratur som återfinns i undersökningarna

Boel Heister Trygg: *TAKK: tecken som alternativ och kompletterande kommunikation* (2010). Författaren är logoped, och enhetschef för SÖK - Södra regionens kommunikationscentrum. Heister Trygg skriver om barn som har så stora svårigheter i sin språk- och kommunikationsutveckling att man måste hitta andra vägar utöver talet för att kommunikation ska bli möjlig. Dessa barn behöver AKK, Alternativ och Kompletterande Kommunikation, menar författaren.

Maike Hajer & Theun Meestringa: *Språkinriktad undervisning: en handbok* (2010). Författarna visar hur ämneslärare kan fördjupa sin förståelse av att se samband mellan språk och lärande. Hajer är professor vid lärarutbildningen i Utrecht och Meestringa arbetar vid Nederländernas Nationella Institut för Läroplansutveckling och rådgivare för skolor som vill utveckla språkinriktad ämnesundervisning.

Anne Kultti: *Flerspråkiga barns villkor i förskolan lärande av och på ett andra språk* (2014). Kultti är verksam som lektor vid Göteborgs universitet. Hon diskuterar villkoren för flerspråkiga barn och förutsättningar för deras språkliga utveckling med stöd av vardagssituationer i förskolan.

Margareth Sandvik & Marit Spurkland: *Språkstimulera, dokumentera i den flerspråkiga förskolan* (2011). Hur skapar man förutsättningar för bästa tänkbara språkmiljö i den flerspråkiga förskolan? Författarna beskriver hur man på förskolan kan arbeta systematiskt med språkstimulans. Spurkland är förstelektor vid högskolan i Oslo och arbetar med barnlitteratur. Sandvik är verksam i Oslo vid Department of Early childhood education.

Helen Timperley: *Det professionella lärandets kraft* (2013). Timperley beskriver vad skolledare kan göra för att främja lärares lärande. Den undersökande och kunskapsbyggande cykeln är fokus i boken. Författaren är professor i pedagogik i Nya Zeeland. Hennes forskning är inriktad på lärares professionella utveckling.

5.2 Övrig litteratur i forskningscirkeln

Axelsson, M. & Jönsson, K: *Bygga broar och öppna dörrar: att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola* (2009).

Ekholm, M. & Scherp, H: *Det goda lärandets grunder* (2009).

Hallerström, H. & Hanö, T: *Vad påverkar rektorer och lärare i vardagsarbetet?* (2009).

Lindberg, I: *Andraspråksresan* (2004).

Persson, S: *Forskningscirklar: en vägledning* (2009).

Skolverkets publikationer: *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* (2011a), *Läroplan för grundsärskolan* (2011b), *Greppa språket: ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet* (2012b) samt *Flera språk i förskolan: teori och praktik* (2013).

6. Undersökningar

6.1 Vad är språkutvecklande på fritids?

Marie Ohlander, rektor på Österslövs skola och Fjälkestads skola.

Det är inte bara i klassrummets undervisning som arbetet med att utveckla elevernas språk ska ske. På fritidshemmen är språkutveckling ett av de prioriterade målen och Marie Ohlander ville därför undersöka hur personalen på en fritidshemsavdelning arbetar i sin interaktion med eleverna. Hon valde ut mellanmålet som aktivitet. Frågeställningarna var:

- a) Hur utmanas eleverna i dialogen?
- b) Vilka slags frågor ställs?
- c) Hur inlyssnande är pedagogerna?
- d) Vilka ord och begrepp använder sig pedagogerna av?

Syftet var att göra pedagogerna medvetna om deras stora betydelse för elevernas språkutveckling vid en återkommande aktivitet som mellanmålet. Mer konkret ville Marie Ohlander genom goda exempel få pedagogerna att reflektera över deras samspel med eleverna och på så sätt öka kunskaperna kring språkutvecklande arbetssätt. Tanken med att använda ett exempel från den egna verksamheten var att öka samsynen kring språkutveckling genom kollegialt lärande.

Metoderna som valdes var att:

- Filma samspelet mellan fritidspersonal och elever vid ett mellanmål.
- Samtala med pedagogerna kring filmens innehåll.
- Lärande samtal på en fp-kväll med hela kollegiet på fritidshemmen.

En av pedagogerna ställde upp för filmning. Överenskommelsen var att Marie Ohlander tillsammans med pedagogerna skulle titta igenom filmen och därefter skulle filmen visas för hela personalen.

Vad såg pedagogerna när de diskuterade filmen?

- Tillåtande klimat.
- Användning av "korrekta" begrepp.
- Öppna frågor som bjuder in till samtal.
- Mycket tid ges till "språkande" vid mellanmålet.
- Språklig stöttning elev – elev, elev – pedagog.
- Användning av ord och uttryck som utmanar eleverna.

Utifrån bland annat Kultti (2014) i *Flerspråkiga barns villkor i förskolan – lärande av och på ett andra språk* gavs stöd för det som pedagogerna såg i filmen. Kultti talar om måltiden som en viktig pedagogisk arena för språkutveckling. Hon beskriver måltiden som en "omsorgsaktivitet", vilken har gjorts till en aktivitet med fokus på lärande när barn ges

möjlighet till att delta i språklig interaktion samtidigt som de äter. Vidare menar Kultti att interaktion och språklig aktivitet är centralt vid måltiden. Det är ingen tyst aktivitet. I Hajer & Meestringa (2010) beskrivs att framgångsrik språkutveckling framförallt innebär:

- rikt språklig inflöde.
- möjlighet till egen aktiv språkanvändning.
- tillräcklig feedback.

Att fritidshemspersonalen gemensamt fick möjlighet att reflektera över mellanmålet är något som upplevdes som positivt men också nödvändigt, framhåller Marie Ohlander. Hon hänvisar till Kultti som anser att pedagoger behöver reflektera regelbundet över vilka ord som används, vilka frågor som ställs och till vilka barn frågorna ställs.

Flera slutsatser kan dras från undersökningen. Först och främst menar Marie Ohlander att *filmandet är ett framgångsverktyg* för att få pedagoger att se sitt eget agerande vid mellanmålet (en positiv spin-offeffekt). Med hjälp av filmen *skapas ett kollegialt lärande* och samtidigt *inspiration* mellan de båda fritidshemmen, men också inspiration till lärare. Vidare visar undersökningen på *arbetsorganisationens betydelse* både vad gäller fördelningen av de två pedagogerna under mellanmålet och kvalitetstiden med barnen det vill säga samtalstiden som ökar. Dessutom ser Marie Ohlander betydelsen av att som rektor *initiera och leda* utvecklingsarbetet och vara en "forskande" rektor. *Närvaro* samt att *stärka en yrkesgrupp* hamnar tyvärr ofta i skymundan, menar hon.

Undersökningens slutsatser kommer att leda till ett fördjupat språkutvecklingsarbete på fritidshemmen. Det blir en fortsättning av filmandet på fritidshemmen för att skapa kontinuerlig reflektion kring språkutvecklande arbetssätt och öka medvetenheten hos pedagogerna. Dessa kommer att få kontinuerlig handledning av lektor Petra Magnusson under 2014/15 så att verksamheterna tydligt är baserade på vetenskaplig grund. Pedagogerna ska dokumentera sina reflektioner så att beprövad erfarenhet skapas. En satsning på ökad delaktighet med hemmet kommer också att göras genom en workshop för vårdnadshavarna. Syftet är att visa på fritidshemmens systematiska kvalitetsarbete.

6.2 Att följa två barns språkutveckling från förskola till skola

Annika Persson, rektor för låg- och mellanstadiet på Frökneårdskolan, Ylva Fast, förskolechef på Näsbygårdens förskola.

Ylva Fast ville som förskolechef ta reda på om de på förskolan kan skapa bättre förutsättningar för ökad språkkunskap innan övergången förskola- skola. Annika Persson, rektor, ville se barnen i den språkmiljö som de kom ifrån för att få förförståelse för kommande språkutveckling. Detta blev utgångspunkten för deras gemensamma undersökning att följa några barns språkutveckling från förskola till skola. Boken *Språkstimulera och dokumentera i den flerspråkiga förskolan* (2011) samt en tillhörande språkmapp gav dem idén att utveckla förskolans nyckeldokument som ett stöd vid övergången mellan förskola och skola. Undersökningen var en liten del av ett långsiktigt utvecklingsprojekt.

Efter att ha läst *Språkinriktad undervisning: en handbok* av Hajer och Meestringa (2010) fastnade skolledarna för citatet: "En språkinriktad undervisning gynnar alla elever, även de med majoritetsspråket som sitt modersmål. När man arbetar parallellt med ämnesinnehåll och språk får ämnet mer noggrann och ingående behandling, så de dubbla målen kommer inte bara andraspråkselever tillgodo". Därför bestämde de sig för att besöka varandras verksamheter och undersöka språkutvecklande situationer. Frågeställningarna formulerades till:

- Hur ser språkutvecklande situationer i förskola och skola ut, där språkutveckling sker maximalt?
- Hur kan det så kallade Nyckeldokumentet från förskolan användas som stöd för läraren i skolan?

Urvalet bestämdes till ett barn med svenska som modersmål och ett barn med annat modersmål. Skolans rektor Annika Persson besökte barnen på förskolan och gjorde observationer under "samlingen". Barn, föräldrar och förskolepersonal var väl förberedda för besöket. Annika Persson samtalade enskilt med de två barnen som fick i uppgift att "ta hand om rektor". Förutom besöket har två pedagoger från förskola och förskoleklass involverats i utvecklingsprojektet. Tillsammans med pedagogerna har skolledarna haft ett överlämnande, där nyckeldokumentet användes som underlag.

Det har även skett ett skolbesök där förskolans pedagog har besökt barnen i den nya verksamheten. Kommande aktiviteter som är planerade är att förskolechefen ska göra ett skolbesök och att pedagogerna i förskolan och skolan träffas för att samtala kring barnens språkutveckling utifrån nyckeldokumentet.

I analysen av observationerna såg Annika Persson hur barnet med svenska som modersmål tog för sig och pratade med henne på ett välutvecklat sätt. Barnet kunde berätta och förklara tydligt om olika aktiviteter. Annika Persson upplevde att barnet var långt framme i sin språkliga utveckling. Det var betydligt svårare att bedöma var eleven, med ett annat modersmål än svenska, låg i sin språkutveckling. Barnet var tystlåtet och försiktig i sin kommunikation med Annika Persson, men använde sig till några tillfällen av tecken. Barnet var mer aktivt i barngruppen när gruppen gemensamt sjöng en sång.

I analysen av besöket såg Annika Persson och Ylva Fast *trygghet* som en nyckel in i språket. Hur tryggt var till exempel barnet som inte hade svenska som modersmål? I *Nya språket lyfter* (Skolverket, 2012c) och *Språkstimulera och dokumentera i den flerspråkiga förskolan* (Sandvik & Spurkland, 2011b) samt förskolans nyckeldokument *Nyckelknippan*, som används vid övergången från förskola till skola i Kristianstad skolområde Norra, kunde Annika Persson och Ylva Fast läsa om betydelsen av trygghet för barnens språkutveckling. De ställde sig därför ett antal nya frågor:

- Hur kan vi få pedagogerna att förstå att trygghet kan vara en nyckel till framgång?
- Hur kan vi fånga de möten där barnen känner sig trygga?
- Hur kan man lyfta fram barnets styrkor i undervisningen?
- Hur medvetna är pedagogerna kring hur dessa nycklar kan vara ett stöd för barnets lärande?

- Pedagogerna har Nyckeldokument som beskriver barnens förmågor! Hur kan vi lyfta fram dessa?

Att som skolledare bidra till ett förändrat förhållningssätt kring språkutveckling är ett långsiktigt arbete, konstaterar Ylva Fast och Annika Persson. Mycket handlar om att ha medvetandegöra pedagogerna om barnens behov. Och det genererar kompetensbehov hos personalen, något som framgår inte minst genom Timperleys bok. I de båda skolledarnas fall handlar det om att aktualisera sina nyckelmoment och tillsammans med personalen diskutera var fokus ska ligga. Nästa steg i det gemensamma utvecklingsarbetet är ett besök i skolan som Ylva Fast ska göra. Förhoppningsvis genererar det ytterligare tankar om hur övergången mellan förskola och skola kan förbättras ur ett språkutvecklingsperspektiv.

6.3 Hur språkstimulerande är en NO-lektion i årskurs 2-3?

Gun Lindwall, rektor på Spängerskolan.

Ska ett förändringsarbete ge avtryck i undervisningen behöver pedagogerna vara med i hela processen. Så resonerade Gun Lindwall, rektor på Spängerskolan, och valde att tillsammans med en pedagog undersöka en NO-lektion i årskurs 2-3. Med film som metod och pedagogernas reflektioner som stöd hoppades Gun Lindwall att kunna ringa in ett utvecklingsområde inom språkinriktad undervisning. Frågeställningarna löd:

- Hur språkstimulerande är en NO-lektion i årskurs 2-3?
- Hur sker interaktionen mellan pedagog – elev?

Lektionen som filmades var en del av ett tema med både NO- och SO-ämnena och där eleverna och deras lärare arbetade utomhus. Efter att pedagogen fått se filmen var det de övriga pedagogernas tur (F-3). Med stöd av SIOP-schemat i Hajer och Meestringa (2010) och några analysfrågor som använts i forskningscirkeln undersökte pedagogerna vad de uppfattade som språkstimulerande. Det visade sig vara en hel del.

- Den filmade pedagogen hade god interaktion med eleverna.
- Pedagogen ställde frågor av olika karaktär och gav ofta eleverna ordet.
- Pedagogen förklarade på ett tydligt sätt och utvecklade språkligt de uppgifter som hon gav eleverna.
- Pedagogen stöttade eleverna när de gjorde sina aktiviteter och vid sammanfattningen av elevernas diskussioner var hon uppmärksam på målet med lektionen. Vid ett tidigare samtal framkom det att pedagogen hade varit tydlig inför eleverna med vilka de språkliga målen var.
- Eleverna förklarade att ordet *hypotes* även betyda *en klok gissning*.

Gun Lindwalls reflektioner under pedagogikkvällen var att fritidspedagogerna inte hade den kompetens som grundskollärarna och förskollärarna har. Dessa båda grupper har under höstterminen 2013 deltagit i en kompetensutveckling i läsförståelse som hölls på Malmö högskola och under vårterminen 2014 deltog de i kompetensutveckling i djupläsning med Mary Ingemansson. Dessa båda kompetensutvecklingar har bidragit till att personalen fått en djupare kunskap kring språkutveckling i alla ämnen. Vid enskilda samtal har Gun Lindwall

även kunnat diskutera, med de som deltog i kompetensutvecklingen, kring ämnet på ett djupare sätt eftersom de läst ungefär samma litteratur som de i forskningscirkeln.

Gun Lindwall kommer utifrån resultatet att arbeta vidare med att utveckla den språkliga kompetensen hos fritidspedagogerna. En bokcirkel ska startas utifrån Maïke Hajers bok *Språkutveckling i undervisningen* eller Gun Hägerfeldts *Språkarbete i alla ämnen*. Vikten av det språkutvecklande arbetet i våra strategier ska lyftas och vi kommer att prata språkutvecklande undervisning så fort tillfälle ges, har Gun Lindwall bestämt. Inte att förglömma är att göra besök i verksamheten för att ge feedback och stimulera pedagogerna.

6.4 Vad är kommunikation i grundsärskolan?

Anne Kranz rektor på Ängsskolan

Inom grundsärskolan är begreppet kommunikation centralt. Eleverna ska utveckla olika slags kommunikativa kompetenser:

- Förmåga att tolka olika former av kommunikativa uttryck.
- Förmåga att söka information från olika källor.
- Förmåga att använda ord, begrepp och symboler inom ämnesområdet.
- Förmåga att samspela med andra.

För att belysa vad kommunikation är i olika situationer och hur den språkliga stöttningen kan se ut bestämde sig Anne Kranz för att hos sina pedagoger ta tillvara "guldstunder" det vill säga goda exempel för att medvetandegöra och förstärka pedagogernas förmågor i elevkommunikation. Som stöd för undersökningen valdes AKK, alternativ och kompletterande kommunikation, ett utbildningsmaterial av Boel Heister Trygg (2010), som pedagogerna har fått utbildning i. Materialet riktar sig till elever som har stora svårigheter i sin språk- och kommunikationsutveckling och där andra kommunikationssätt än talet behöver utvecklas.

Anne Krantz blev inspirerad av vinjettmetoden, som vi provat i forskningscirkeln. Men istället för att beskriva samspelet mellan pedagog och elev med ord och text valdes filmkamera. Det gav goda möjligheter till näranalys. Anne Kranz använde sin mobil för filmningen för att det skulle störa undervisningen så lite som möjligt. En annan del av metoden var att föra ett lärande samtal med pedagogen som blev filmad.

Pedagogen som tillfrågades var positiv och för att göra situationen så lustfylld som möjlig fick pedagogen också välja situation. Det blev en sekvens av kommunikation i simbassängen där pedagogen och eleven arbetade tillsammans.

Samtalet med pedagogen efter filmningen gick till så att pedagogen beskrev elevens aktivitet och det egna bemötandet, samt vilka metoder som användes. Efter att gemensamt gått igenom filmen, sammanfattade pedagogen vad hon uppfattat och slutligen diskuterades utvecklingsmöjligheter.

Skolans specialpedagog fick tillgång till filmen och såg att modellen SVAN kunde fungera som ett analysredskap. SVAN står för *samspel, vänta, anpassa och närvaro*. I analysen av

filmen sågs hur pedagogen följde eleven istället för att leda och också hur pedagogen väntade in eleven. Pedagogen tolkade och ibland överskattades elevens förmåga. Kroppsspråket var också väsentligt, inte minst rösten och mimikens betydelse. Något som lyftes i analysen var pedagogens fullständiga närvaro och fokus på eleven.

Vilken är då skolläraens roll som pedagogisk ledare, tänker Anne Krantz? Först och främst att skapa en medvetenhet om lärande hos pedagogerna och även att skapa lärsituationer för pedagogerna. Modellen med film och samtal med pedagogen fungerade så väl att alla pedagoger på skolan kommer att erbjudas samma möjlighet.

Vi behöver gå på djupet i vår analys av kommunikation, menar Anne Krantz. Bara utifrån det här goda exemplet kan vi levandegöra modellen SVAN och de fyra begreppen samt problematisera det utifrån de elever som vi arbetar med. Att skapa trygghet i personalgruppen är en annan ledaruppgift. Det behövs varaktiga grupper och ett stödjande ledarskap för att gynna elevernas lärande. Vi behöver dessutom forskningsanpassad litteratur för att förstå och utveckla det vi gör.

6.5 Hallen en språkutvecklande arena?

Annika Ericsson, förskolechef på Tvedegårds förskola, Marie Sundström Kämpaställets förskola, Arkelstorps förskola och Vånga förskola, Maria Werngren, förskolechef Näsbyvillans förskola och Lingenäsets förskola.

Samlingen, måltiden och sagostunden är alla planerade aktiviteter där det finns goda möjligheter att utveckla barnens språk. Mindre uppmärksammat är det som sker mellan de planerade aktiviteterna (Kultti, 2014). Förskolecheferna var alla intresserade av att undersöka vilka förutsättningar pedagogerna gav de yngsta barnen för att utveckla sitt språk i vardagssituationer och de bestämde sig för att sätta fokus på hallen. Forskningsfrågan var:

- Vilken språkstimulerande miljö erbjuder vi i hallen när barnen ska gå ut samt vilka begrepp ger pedagogerna barnen?

Observation valdes som undersökningsmetod. Det var svårt att få gehör för att filma aktiviteterna hos personalen och därför valde förskolecheferna att istället göra observationerna i naturliga situationer vid olika tillfällen och anteckna i anslutning till observationerna. Det mötte inga hinder hos personalen. Som stöd för analysen användes Anne Kulttis bok om flerspråkiga barns språkmiljöer i förskolan (2014). Där fanns igenkännande exempel som gick att applicera på de tre förskolorna men också användbara begrepp. Exempelvis skriver Kultti om "övergångsaktiviteter". Hon förklarar begreppet som aktiviteter som barnen oftast tar initiativ till och sker när en pedagog håller på att avsluta en aktivitet och en ny ska påbörjas. Kunskapen om dessa aktiviteter är betydelsefull eftersom de sker på barnens egna initiativ. Förskolecheferna tänker att hallen är en övergångsaktivitet som är ett delvis outnyttjat område där barnens språkliga repertoar kan utvecklas ytterligare.

Efter att ha sammanställt observationerna från de tre förskolorna analyserade förskolecheferna gemensamt materialet. De kom fram till att:

- Pedagogerna använder en del begrepp.
- Språket förenklas.
- Pedagogerna pratar mer om organisatoriska frågor med varandra än de pratar med barnen.
- Det förekommer nästan enbart uppmaningar till barnen exempelvis hämta skorna, sitta ner, vänta och så vidare

Slutsatserna från undersökningen visar att medvetenheten hos pedagogerna att använda ett språkutvecklande sätt minskar ju fler barn de har, kanske för att pedagogerna upplevs som mer stressade då. Det syns tydligt att det finns utrymme för pedagogerna att utmana barnen mer språkligt och att pedagogerna därför behöver bli ännu mer medvetna om att språkstimulera barnen i alla situationer i vardagen.

Frågor som förskolecheferna ställer sig är hur de ytterligare kan medvetandegöra pedagogerna om språkets betydelse och begrepp i vardagssituationer, exempelvis i hallen. Generellt vill de lyfta fram och medvetandegöra pedagogerna om miljöns betydelse för att gynna språkutvecklingen. Konkret vill de uppmärksamma pedagogerna på vilka frågor de ställer till barnen, vad det är för begrepp de använder, och hur de lyssnar på barnen och tar tillvara på deras egna initiativ.

7. Lärdomar från forskningscirkeln

I inledningen av den här rapporten presenteras en lång lista med förväntningar som skolledarna hade med sig när de började forskningscirkeln i september 2013. De tankar som skolledarna delade med sig av när vi gjorde den sista avstämningen i januari 2015 berörde alla forskningscirkelns tre byggstenar: det kollegiala samtalet, litteraturläsningen och de egna undersökningarna.

Det kollegiala lärande innefattade kunskaper om lärandeprocesser, lärande om språkutvecklande arbetssätt och strategier, en fördjupad samsyn över skolgränserna och inte minst många goda exempel. Alla delar lyftes fram som positiva. Det var däremot för mycket litteratur och svårt att hinna med att läsa, ansåg en del av skolledarna. Andra såg det som en fördel att med stöd av litteraturen kunna ringa in forskningsfältet och även efter forskningscirkeln kunna gå tillbaka till litteraturen när det behövs. De egna undersökningarna tog tid, ansåg man, men gav mycket. Inte minst att kunna identifiera ett utvecklingsområde, avgränsa en fråga, analysera, och systematisera lärandeprocesser. Resultatet och slutsatserna i undersökningarna gav också stöd till hur skolledarna, gemensamt med sina pedagoger, kan reflektera över språkutvecklande arbetssätt utifrån tydliga mål. Deltagarnas olika undersökningar gav flera uppslag. Nedan presenteras skolledarnas lärdomar och reflektioner från forskningscirkeln.

7.1 De kollegiala samtalen

- Vi har prövat olika interaktionsmodeller i FC som vi kan använda när vi arbetar med pedagogerna.
- Positivt att samarbeta över skolgränserna.
- Fått mer kunskap om språkutvecklande arbetssätt/strategier och förhållningssätt i både i förskola och grundskolan.
- Fått kunskaper om lärande och lärandeprocessen.
- Fått en ökad insikt om de olika verksamheterna.
- Fått en gemensam syn på vad språkutveckling är.
- Fått goda exempel från verksamheterna.
- Vi har läst forskningslitteratur och reflekterat kring den.
- Vi har praktiserat kollegialt lärande.

7.2 Litteraturläsningen

- Jobbigt med all litteraturläsning.
- Gedigen litteratur, men svårt att hinna med att läsa.
- Svårt att hinna med all läsning.
- Jättebra att få mycket litteratur som man kan läsa och gå tillbaka till när det behövs.

7.3 Undersökningarna

- Skönt att ha genomfört undersökningarna. Även om de har tagit tid så ger det en vinst.
- Roligt med undersökningarna.

- Vi har lärt oss att identifiera utvecklingsområden, formulerat frågor och analyserat det vi har sett.
- Vi har lärt oss att avgränsa, göra en sak i taget, systematik, ställa sig utanför den egna praktiken.

Det saknas en lärdom från listan ovan. Den handlar om *förutsättningarna* för ett systematiskt och långsiktigt lärande som ska syfta till förändringar i verksamheten. I skolområde Norra var man överens om från början att alla skolledare skulle ska vara med i cirkeln. Skolchef Anders Månsson bestämde tillsammans med sina skolledare att använda *tid* från ledningsgruppens regelbundna träffar. Han var också själv med för att kunna vara en del av det gemensamma lärandet. En annan förutsättning var att skolledarna var beredda att dela med sig av sin egen tid för att kunna läsa, förbereda och genomföra undersökningar. Några av skolledarna kunde ganska omgående använda *litteratur och frågor* samt *interaktionsmodeller* från forskningscirkeln på kompetensutvecklingskvällar för de egna pedagogerna. För andra skolledare passade det att använda *de egna undersökningarna* som kollegialt lärande där deras pedagoger var medforskare. För ytterligare några skolledare gick inte den egna arbetsbelastningen att få ihop med att göra undersökningar. De deltog trots detta, så långt det var möjligt, i forskningscirkeln och var därför också en del av det kollegiala lärandet och den samsyn som man önskade skapa i skolområde Norra.

Sammanfattningsvis tänker vi att forskningscirkelns bidrag är: "Att synliggöra språket och bidra till lärandet – om skolledarens roll i det språkutvecklande arbetet i skolområde Norra, Kristianstad." Det får också bli titeln på forskningscirkelrapporten.

Tack för att jag har fått följa er i en lärorik och spännande lärandeprocess!

Eva Bringéus
Forskningscirkelledare
Fil lic i svenska med didaktisk inriktning och VIS-lärare

Referenser

Axelsson, M. & Jönsson, K. (2009). *Bygga broar och öppna dörrar: att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Ekholm, M. & Scherp, H. (red.) (2014). *Det goda lärandets grunder*. (1. uppl.) Malmö: Gleerup

Hajer, M. & Meestringa, T. (2010). *Språkinriktad undervisning: en handbok*. (1. uppl.) Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Hallerström, H. & Hanö, T. (red.) (2010). *Vad påverkar rektorer och lärare i vardagsarbetet?: om värden, kunskap och systemvillkor i skolan : forskningscirkel för rektorer om ledarskap för skolutveckling*. Malmö: Resurscentrum för mångfaldens skola / FoU-utbildning, Malmö Stad.

Heister Trygg, B. (2010). *TAKK: tecken som alternativ och kompletterande kommunikation*. (2., rev. uppl.) Malmö: Södra regionens kommunikationscentrum (SÖK).

Hägerfeldt, G. (2011). *Språkarbete i alla ämnen*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Kallifatides, T. (2001). *Ett nytt land utanför mitt fönster*. Stockholm: Bonnier.

Kultti, A. (2014). *Flerspråkiga barns villkor i förskolan: lärande av och på ett andra språk*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Lindberg, I. (2004). *Andraspråksresan*. Stockholm: Folkuniversitetet.

Nyckelknippan. Ett sätt att se möjligheter. Skolområde Norra. Kristianstad. Version 2011.10.13. Internt dokument.

Persson, S. (2009). *Forskningscirklar: en vägledning*. Malmö: Resurscentrum för mångfaldens skola, Avdelningen barn och ungdom, Malmö stad.

Sandvik, M. & Spurkland, M. (2011a). *Språkmappen: Språkstimulera och dokumentera i den flerspråkiga förskolan*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Sandvik, M. & Spurkland, M. (2011b). *Språkstimulera och dokumentera i den flerspråkiga förskolan*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>

Skolverket (2011b). *Läroplan för grundsärskolan 2011*. Stockholm: Skolverket. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2593>

Skolverket (2012a). *Få syn på språket: ett kommentarmaterial om språk- och kunskapsutveckling i alla skolformer, verksamheter och ämnen*. Stockholm: Skolverket. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2843>

Skolverket (2012b). *Greppa språket: ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet*. (2. uppl.) Stockholm: Skolverket. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2573>

Skolverket (2012c). *Nya språket lyfter!: bedömningsstöd i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans årskurs 1-6: enligt Lgr 11*. Stockholm: Skolverket. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2474>

Skolverket (2013). *Flera språk i förskolan: teori och praktik*. Stockholm: Skolverket. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3036>

Skolinspektionen (2014). *Utbildningen för nyanlända elever* [Elektronisk resurs]. Stockholm: Skolinspektionen. Hämtad från <http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/nyanlanda-2013/nyanlanda-rapport-03.pdf>

Timperley, H. (2013). *Det professionella lärandets inneboende kraft*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Rapport nr 3

I denna rapport beskrivs arbetet från en forskningscirkel för skolledare i Kristianstad, skolområde Norra, som pågick under drygt ett och ett halvt år. Syftet var att få nya perspektiv på hur skolledare kan öka den språkliga medvetenheten hos pedagogerna. Genom litteraturläsning, kollegiala samtal och kritiskt granskande av den egna praktiken fick deltagarna kunskaper om lärandeprocesser, språkutvecklande arbetssätt, goda exempel och en fördjupad samsyn över skolgränserna förskola-grundskola.

Vår förhoppning är att skolledare, skolchefer och lärare ska ha glädje och nytta av rapporten.